

„megbűnhötte már e nép...”

Jánosi Zoltán: *Örvénylő himnuszok*

Magyar Napló Kiadó, 2020

Kölcsey soha nem hallhatta romantikus szabadságódájának, a *Hymnus*nak a dallamát, mint ahogy Schubert sem felcsendülni saját remekművét, a „Nagy” C-dúr szimfóniát. Ők „csupán” megálmodták, majd a kultúrtörténet emlékkönyvébe lejegyezték érzelmeiket, minden többi a rendeltetés akaratára bízva. De hát az alkotó jószellemek éppen arra hivatottak, hogy sugalmaikat felkarcolják az öröklét falára, még ha annak a köz számára kincset érő hozadékával saját földi létükben már nem is szembesülhettek. Hagyatékuk az idő egymáshoz simuló évgyűrűiben él tovább. Kölcsey *Hymnusa, A Magyar nép zivataros századaiból*, amely szövegében lélekszántó sóhaj, fohász, sajátos ima, csak megszületése után mintegy két évtizeddel vált Erkel dallamvilágától még tovább gazdagítva pontosan azzá, amivé rendeltetése szerint lennie kellett: lassú hömpölygésű, fénnel és homállyal átszőtt remekművé, a nemzet sorsútjának fájdalmasan zengő metaforájaként. Kép és sorskép lett, zsolozsma az isteni kegyelemért, a történelmi magatartásforma erkölcsi szűrőin áttekintve ismert múltunk felől közelítve jelenünkön át ismeretlen jövőnk irányába. Mindez pedig átítatva a nemzet léte iránti aggodalom illatával. Bűn, bűnhődés, égi kegyelem. Hármas út az Isten ítélőszéke előtt. A múlt idősíkjainak évszázados szeletei választak és válaszfalak labirintusának hálózatában mutatkoznak, ami fölött oly ritkán oszlott el a felhő, viszont annál gyakrabban foszlott el a remény. Ahol a fehér szabadság lehetett volna az égi kegyelem valódi ajándéka a történelmi cselekvő magatartás visszhangjának és tükörképének érzékelhető megtestesülésében.

Jánosi Zoltán *Örvénylő himnuszok* című esszékötete maga teremtetten áramlatként vonja egységes sodrásirányba a Kölcsey szellemiségével azonosulni képes életműveket, azokat, akik „A mindenséggel mérd magad” József Attila-i felszólítás, intés és parancs súlyát hordozták, hordozták Trianon nyomását viselő vállaikon. A könyv kaleidoszkóp is, amelyben Kölcsey színei Balassi istenes énekeinek reflexivel ragyognak fel nemzetsorsunk szertehullott üvegszilánkjainak darabkáival. A világtapasztalatból származó történelmi juss számunkra maga a bizonytalanság, aminek évszázadok fölött átsuhanó drámáját olykor harsogón, máskor lágyan megvont színekbe foglalja a költői kételkedés. Mint ahogy a szerző hatvanadik születésnapjára írt *Sóstói úti fák* című versének soraiban teszi Vári Fábián László nosztalgikus kromatikával festve:

„Jöhetne néha csöpp tavasz az őszben –
ősgyepet szántani – lenne csak jó!
Opálos harmatot vetni jó földbe!
De megvár még minket az a hajó?”

Az *Örvénylő himnuszok* lapjain Jánosi Zoltán az esszéisztikus képteremtés vonulata mellett az érzelmi skála tág regisztereivel illeszti egymáshoz az utóbbi két évszázad nemzetírói gondolkodásában meghatározó egyéniségeink példaként felfénylő vonásait, a történészek időbeliségben zajló eseményosorát, amiből létezésünk szellemi emlékműve rajzolódik ki horizont fölé magasodva, a „Mindenek fölött szeresd a hazát!” intelmi megfogalmazásában. Eközben az irodalom műfaji palettájának széles spektrumát bejárva, mintegy hat-

van idézett személy alkotóútjába enged bepillantást.

A szerző öt fejezetben árnyalja a tartalmakat. Elsőre a „pillér életek” szimbólumaiként Kazinczy, Kölcsey, Arany János személyiségének vonásai elevenednek meg, a szerző Széphalmon, a magyar nyelv napja alkalmából rendezett ünnepégen elhangzott szavait idézve; aztán a *Hymnus* teremtőjéről vall Szatmárcseke templomi orgonaavatójának alkalmából, arra is emlékeztetve, hogy e költeménynek a világra jötte, nemzeti kultúránk jeles napjává, hivatalos ünnepévé lépett elő. Majd Nagyszalonta legnépszerűbb fia születésének kétszázadik évfordulóját vilantja fel emlékező mondatai fényében. Az események hídja innen egyenes ívben vezet át új klasszikusaink felé. Az eltávozott Ady karakteres arcvonásait Szervátiusz Tibor fekete andezitből kibontott portréjára utalva kelti életre, míg József Attila „a mindenség koordinátái között” a világhoz igazodás olyan szellemi bójája lett, akinek életművéhez „szalad vissza minden fiatal költő, amikor elege van a félrebeszélésekből”. Illyés Gyula hetvenedik életévét betöltő, zsarnokságról szóló „egy mondata” is a múltba tekintés centrumába kerül, nemcsak életiránytűként, hanem szerzőnk otthoni könyvtengerének kiemelt bibliofil szigeteként is, mivel „a vers... mindig ránk fénylik, ha megvadult körülöttünk a világ”. A költészet Jánosi Zoltán számára egyértelműen a mindenség fogalmával azonosul, eggyé válik vele, ahogyan írja: „felemel, megnevez és meghatároz engem. Nem több az Életnél, nem kevesebb a Halálnál: életem sziklarajza az idő omló falán.” Elkövetkező soraiban Szécsi Margit galaktikát teremtő keze nyomán pillantja meg az áhított szabadság honának kijelölt origóját; Nagy Lászlót viszont a szegedi hispanista Katona Eszter-tanulmányával emeli a képbe, aki a költő magyar szavakból felépített *Bernarda Alba házának* fordítását méltatja, García Lorca klasszikussá lett színműve nyomán. Katona Eszternek külön írásban

is figyelmet szentel a személyes erővel megvilágított Lorca életrajz-portré egyedülálló színekkel ecsetelt magyarországi bemutatásáért. Átfogó kép rajzolódik ki a szintén hetvenedik születésnapját ünneplő Oláh Jánosról, az őt köszöntő „...*mint egy mély folyóban...*” című Mezey Katalin szerkesztette műválogatás vonatkozásában, amelyben az író, költő, irodalomszervező, könyv- és lapkiadó intellektus életművét, a *Kilencek* írói csoportosulásának meghatározó személyiségét, az *Elérhetetlen föld* tőle kölcsönzött verscímével ellátott, 1969-es korszakos jelentőségű antológia egyik szerzőjét méltatták, idézték írók, költőtársak és képzőművészek, az ifjú nemzedékekre gyakorolt hatásának a tükrében is.

Az időben tovább lépve, újabb írói arcélek tűnnek elő a közelmúlt és jelen idézetében, olyanoké, akik az anyanyelv mindenhatóságának hitével érkeztek el Kölcsey *Hymnus*ának fénykörébe; így a nemzetsors reflektálásában a nemzeti drámák üzenetével és műfordításai tükrén megszólaló, akkor kilencvenedik életévében járó Hubay Miklósé is. Majd a szerző válogatott jelzőcsokorral köszönti Ágh István portréjában a Kölcsey-szindrómával történő azonosulás másik pregnáns eszményképét, aki versben, prózában, esszéiben, szociográfiában egyaránt példamutatót hozott, többnyire éppen a *Hitel* folyóiratnál, ahol a lap sorsát lelken viselő szerkesztőként lett a nemzeté és mindannyiunké. Ő az, aki – Jánosi szerint – „nemcsak a vergődő, szenvedő magyarságot mutatta meg korának, de az alkotni képeset, a magasra tekintőt, a felemelkedőt is”. A csendes dunántúli kis helység, Iszkáz geográfiai pontjából kigyűrűzve, folyamatosan sugárzik a magasba Ágh István művészete a Trianon röghöz kötött határai fölött is tovaszálló szellemi hullámverésben.

Az esszégyűjtemény a sors- és életutak olyan költői ábrája, amely a lét-nemlét, a készenlét és öröklét csillagtérképének spiráljában kavargva a nemzeti elhiva-

tottság forrásából fakadó teremtő erők áramlatait erkölcsi toposzként olvasztja egygé. Sorsformáló események irodalom- és eszmetörténeti breviáriuma az idősíkoktól felszeletelt anyaföld testén, a létezés földi romjaival a végtelenség kék kupolája alatt – életidőnk szellemrengéseinek és morális kiárusításának korában. A *Hymnus* születésének helyéről intelmek hangjai áramlanak az éterbe; szerzőnk szerint: „Mert ami szól a csekei földből: nemzeti lelkiismeret. Reményt, példát üzen a halálból, hogy himnusszá érhet a jövő.”

Serfőző Simon személye mint a nyomasztó, színtelen gyermekkorból kibomló identitástudat példaképe jelenik meg a józsefattilás, sinkaistvános, illyésgyulás örökség tovább éltető karizmájával; Mezey Katalint pedig, a *Kilencek* egyikét, mint a „lélek szötte erővel felruházott lázadó nő” sziluettjét láttatja, aki költészetével bizonyította, hogy az *Elérhetetlen föld* talaján nemhogy állni, hanem kellő akarattal és ihletettséggel teremteni is lehet. Weöres Sándor hozzá idézett szavait idézi is a szerző, nála: „nincs elvont emberiség, hanem a környezetébe tartozó emberi lények egyenként vagy kis csoportokban, minden fájdalmukkal és kevés örömmükkel”. A nemzetfogalmat mindig az elmélkedés centrumának tekintő Görömbei András opusának színeit, valamint a nemzetmegváltás jegyében kifejtett irodalomtudományos munkásságának eszmekoloritját – aminek a határon túli magyar irodalmakra történő fókuszálás mindenkor szerves alkotórésze volt – a Kölcsey-színpaletta árnyalataival állítja párba Jánosi Zoltán, erkölcsi buzdító elemeként a család-nemzet-emberiség triptichonába összehangoltan beágyazva. Aztán az elismerés hangjai illetik azt az életművet, amelyben Ekler Andrea nyelvben fogant „katedrális-magasító” irodalomtörténeti-kritikusi tevékenysége vált valósággá, szavait parainesisiként idézve: „Emberként múlik rajtunk, hogy vannak, s lesznek-e olyan helyek, ahol az emberek a ki-

áltás jogáért fohászkoznak, s [...] ha már kiáltani kell, azt minden ember tehesse a saját anyanyelvén, megelőzve az elnémulást.” Az Ekler Andrea-kompozíció hangsúlyos része az általa szerkesztett átfogó, hétkötetes Németh László-sorozatra történő utalás is, amit még teljesebbé egészít ki a kutató Nagy Gáspár költészetének és Görömbei András világlátásának szentelt mélyenszántó esszéinek, tanulmányainak, kritikáinak nyomtatásban megjelent gyűjteménye. A nemzetpolitika irodalommal összekapcsolható historikus szálainak sodrásában tűnik fel a történész, költő, író, diplomata, a magyar-lengyel sorsközösség hagyományait kötetek egész során át bemutató, hetvenöt éves polonista, Kovács István személyisége, Bem József legkiválóbb életrajzírójának alakja. Aki a mintegy második hazájának tekintett Lengyelország szívhangjait igyekezett jól hallhatóvá tenni honi magyar földön, és persze megtette a kötődéseknek ezt a kifejezését a sorstárs nemzet felé irányulttan is. Jánosi Zoltán lelki barátként írja róla: „Mintha Pilinszky üzenetét s a keresztény örökség dallamát hallanánk meg mindig a Kovács István személyisége körül lebegő szerény, de izzó és méltóságos csöndből.” A lengyel-magyar tükörben feltűnik Konrad Sutarski is, a „Közép-Európáért aggódó”, a kultúrhistorikus, a költő, a Radnóti-fordító, aki a tiszta, nemzeti eszme védelmében emel egymáshoz illesztett szavak szövéseiből mondatokká magasodó, időálló, szellemi védőfalat. Aztán megjelenik Kodály és Bartók eszmeisége, a zene világnyelvének visszhangzó aurájában. Bartók, ahogyan a népdalban a létezés tiszta forrásának „természeti tüneteményét” érezte, látta-hallotta és örökítette meg, míg Kodály a dalban emulgeált históriát, mindezt pedig az időkorongok palettáján „egyetlen élő hagyományként” – hangzott el szerzőnkől a Tokaji Írótáborban, a Millenniumi Emlékpark díszplakett és szoboravató ünnepségén. És a folklór fényköre áthull a fotográfus Korniss Péter életművére is. Oda, ahol a min-

dent látó optikai masina nemzeti világtérképet foglal egybe a fekete-fehér kemény, ténykimondó igazságával dokumentálva Erdély, Székelyföld, Partium vagy egyéb magyarlakta vidékek, életek, szokások, hagyományok elillanó képeiből. És ami itt látványként megfogalmazott őshonos földrajz, az más természetű tónusok árnyalataival fluoreszkál Nagy Gábor költészetében, amiről Jánosi Zoltán a *Héthatár* című kötetben napvilágot látott szerelmes verseit idézve írja: „A sötétséget fényre, a fájdalmat metaforává, a döbbenetet világelemző képpé, a szerelmet pedig a legfontosabb emberi tartalomává avatja. Élveboncolása látlelet nemcsak személyes sorsa pokoljárásáról, hanem a másik ember pótolhatatlan értékeiről is.”

A történelem csatazaja és csendje váltakozva pereg a kötet lapjain. Szigetvár földre hullt pajzsként is nemzeti emlékoszloppá lényegül: „Zrínyi a mi önértelemzésünk, perspektívánk – és félelmünk. Zrínyi a bátorságunk, a küldetésünk – és a sorsunk. Zrínyi a miénk”. De miénk egy újabb tanulmányban a nemzethalál-versek szomorú kuszorúja is, ahol a 20. század végének magyar költészetéből idézve, Bella István, Ratkó József, Szócs Géza és Kovács András Ferenc létünk „felapritásának” módszeres műtétében a nyelv- és kultúravesztés sokkját vetítik a nemzethalál dráma díszleteinek hámló arculatára. Majd Gérecz Attila, Czine Mihály, Szilágyi Domokos, Tornai József ittléte és már nemléte, akik az idők kapuk áttűnésében vannak jelen.

A körülírt tartalmak már a mű ajánlásában a sokrétűség kromatikáját szemléltetik. Íme, csupán néhány fogalom ebből a skálából: portré, emlékezés, laudáció, köszöntés, tanulmány, bemutatás, kiállításmegnyitó, meditáció, búcsúbeszéd... Közös üzenetük, hogy a megidézett arcképek a Kölcsey-szellemiség gravitációs erőterében, a *Hymnus* örvénylésében keringve teljesítik ma, vagy teljesítették a múltban elrendeltetésük szerinti küldetésüket. A névsor korkép és körkép is egy-

ben. S noha az élet lüktetésének vetülete lehet harsányabb vagy halkabb akár, az érték nem a hangerőtől függ, az érték ott születik tettek mélyén, csendesen áramolva vagy hömpölyögve a létezés zsigereiben. És marad olyan valórként, mint amit a történelem csillagútjain vándorló magyarság tarsolyába ki-ki elkötelezettsége, hite, tehetsége és akarata fonálával beleszótt.

Emlékezetes a Mátyóki Ádám festette II. Rákóczi Ferenc arcképéről született vallomás, ami művészettörténeti szövegrajz és tudósítás egy festékkel borított vászondarab valóságos szellem- és nemzet-történeti kisugárzásának értékállóságáról, időhatáron túlmutató karizmájával, a *Cum deo pro patria et libertate* üzenetével, az áhított szabadságeszményre való hivatkozással Kölcsey Ferenc *Hymnus*ához illő rokoníthatóságban.

Lapról lapra sugárzik át szavak karátjaiban a szerző széppróza és költészet iránti rajongása, szövegritmusának lázas expresszivitása, nyelvi leleménye, a gyakori evokáció; ami vészesen romló, olykor önmagából kifordult, gyalultatlan és elmaszatolt nyelvhasználatunk világában példamutató. Az allegóriák, metaforák, szimbólumok, az ívelt képvetületek és tükrözések egy ábrázolóművész gyakorlatával összevethetően lettek eseménytáblókká egybeolvasztva. Mert mint ahogy létezik érzékenyen vibráló vonalvezetés a képzőművészetben, érvényes ez az írásművészet tartalmi rajzolatára is, hiszen mindkettő az alkotó jellem papíron előhívott, perszonális kardiogramja.

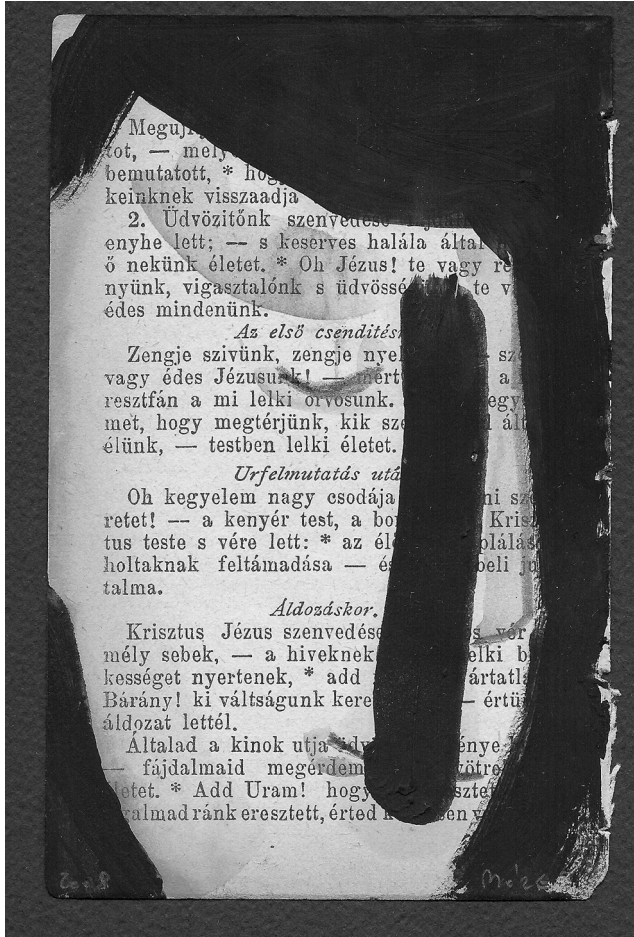
Kazinczy és Kölcsey anyaföldje, Széchalom és Szatmárcseke mellett, kötetünk utolsó akkordjaként Miskolc „régiszeletje”, töredékes kövülete, megdermedt, napszitta csigaháza” a „kormos, fekete ékszer”, a szülőváros is elővillan szerzőnk mementójának vetítővásznán. Ahol a mai/egykori ország csücskében meghúzódó három település parányi háromszögge olvad egybe a világidők piramisának gigantikus építményében. De legyen bármi-

lyen, a szülőváros rozsdásan is transzparens és ragyogó, még ha sorsa meg is pecsételve „a Magyar Kalahári, a Magyar Kelet-Timor kellős közepén, a félreérthetetlen gyarmatszagban, az új főutca párizsi csillogása ellenére is kifelé sodródva Európából”. Ámde mégiscsak a szel-

lembe oltott szavak vitalitásával, a túlélés esélyével.

Az emlékezés hatalma, eszmeidéző ereje mindent képes megállítani, ha a derengés dombjai mögül felkel a remény. Akár még az Időt is. Ami ott ketyeg minden szülőföld felett.

Árkossy István

ÁRKOSSY ISTVÁN (1943) festőművész, grafikus. 1967-től két évtizeden át a kolozsvári *Utunk* című irodalmi hetilap szerkesztője volt. Budapesten él. Legutóbbi kötete: *A lélegző vonal*. Művészeti írások (Magyar Napló Kiadó, 2021).